

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A polgári jogi igény érvényesítésének egyes sajátosságai a büntetőeljárásban

Szerző:

Harsányi Anna¹

Kisvárdai, 2023. április 15.

¹ joghallgató, DEÁJK

Bevezető gondolatok

2018. július 1-jén több szempontból is új időszámítás kezdődött a hazai büntetőeljárás jogban E napon lépett hatályba ugyanis a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.). Az Országgyűlés - élve a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet 51. § (1) bekezdés b) pontjában írt felhatalmazással - az új eljárásjogi törvényt preambulummal látta el. Ezzel részben abbéli meggyőződését fejezi ki, hogy a Be. jogpolitikailag újszerű, a társadalom számára jelentős rendelkezéseket tartalmaz, részben pedig tömören bemutatja azokat a célkitűzéseket, amelyeket a törvény által közvetíteni kíván.²

A preambulumban hangsúllyal jelenik a sértettek érdeke is, ami már a Be. kapcsán a 2015. február 11. napján elfogadott szabályozási elvek között is szerepet kapott.³ A kodifikációs munka elsődleges célja az volt, hogy az állam minden eddiginél jobban kifejezze: a sérelmet szenvedett fél mellé áll, és a büntetőeljárás lefolytatását érdemben elősegítőkre is partnerként tekint. A büntetőeljárások gyakorlatában nyilvánvalóvá kell válnia, hogy bűncselekmények elkövetése nem kifizetődő tevékenység, a bűnös úton elért gazdagodás nem tartható meg.⁴

A sértett az adhéziós eljárás keretében érvényesítheti a bűncselekménnyel okozott kárt. Ez voltaképpen azt jelenti, hogy az alapvetően magánjogi jellegű igényről a büntetőeljárásban döntenek, ahol a büntető és polgári anyagi- és eljárásjogi szabályok egymással összefonódva érvényesülnek. Ez a perhatékonyság, jogbiztonság és a sértett minél gyorsabb reparációját hivatott elmozdítani.⁵

Speciális jellegű eljárásról van szó, melyben érvényesülnek a polgári anyagi jogi, a büntető anyagi jogi, a polgári perjog és a büntetőeljárás szabályai is. Nem vitás azonban, hogy e sajátos eljárásban a büntetőeljárás domináns. Az adhéziós eljárás mellett pergazdasági szempontok is szólnak, hiszen

² POLT, Péter (Főszerk.), *Kommentár a büntetőeljárás törvényhez*, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018., 30. oldal

³ POLT, Péter (Főszerk.), *i.m.*, 36. oldal

⁴ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény miniszteri indokolása

⁵ TARR, Ágnes, *A kárhelyreállítás jelene és jövője a magyar büntetőeljárásban*, In.: Debreceni Jogi Műhely, 2006/2., http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2006/a_karhelyreallitas_jelene_es_jovoje_a_magyar_buntetoeljarasban/ (Letöltés ideje: 2023.02.28.)

külön polgári per nélkül is megítélhető már a büntetőügyben a kárigény, ami a bírósági ügyteher szempontjából is kedvező hatással bír.⁶

Ugyanakkor annak, hogy a polgár jogi igényt büntetőeljárásban érvényesítik, hátulütői is lehetnek, többek között az, hogy az eljárás elhúzódását eredményezné, illetve az okozott kár bizonyítottságával kapcsolatban merülhetnek fel kételyek. Régmúltba visszanyúlóan a jogalkotók célja között szerepel ezen problémák kiküszöbölése. A sértetti kár helyreállításának fontossága európai standard is, hiszen az Európa Tanács kerethatározatot is hozott, melyben kimondta, hogy minden tagállam biztosítja a bűncselekmény sértettjének azon jogát, hogy a büntetőeljárás keretein és észszerű határidőn belül döntsenek az elkövető által a sértett részére fizetendő kártérítés tárgyában.⁷

A jogszabályi környezetben az elmúlt években bekövetkezett jelentős változás okot adott arra, hogy a vizsgálódás tárgyává tegyük, hogy napjainkban milyen szabályozás mentén érvényesülnek a jogalkotói szándékok. Ezen tanulmány elsődleges célja, hogy összehasonlítsa a polgár jogi igényt, illetve a vagyonekobbzást.

1. Az adhéziós eljárás sajátosságai

A büntetőeljárás alapvető célja a büntetőjogi felelősség megállapítása, ellenben a polgári bíróság feladata a felek közötti vitás vagyoni viszonyok rendezése.⁸ A sértettek számára jogaik érvényesítése céljából biztosítva van az a lehetőség, hogy a sértett a járulékos kérdések körében a vád tárgyává tett cselekménnyel kapcsolatban keletkezett kárigényét már a büntetőeljárás során érvényesítse. „Ebben az esetben a polgári jogi igényét érvényesítő sértett eljárási státusza a magánfél, a büntetőeljárás keretein belül a polgári jogi igényérvényesítése érdekében is folyó eljárást pedig adhéziós eljárásnak nevezzük.”⁹

⁶ KOMÁROMI, Brigitta, Kártérítés a büntetőperben (A polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában, In.: Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2. szám, 63. oldal (Letöltés ideje: 2023.03.27.)

⁷ Európai Tanács 2001/220/IB (2001. március 15.) határozata 9.§ cikk (1) bekezdés.

⁸ MOLNÁR, Erzsébet: A kártérítési igény kielégítési alapjának elvonása büntetőeljárásban. Gondolatok a polgári jogi igény és a vagyonekobbzás kollíziójáról. In.: HOMOKI-NAGY Mária - KARSAL, Krisztina - FANTOLY, Zsanett - JUHÁSZ, Zsuzsanna - SZOMORA, Zsolt - GÁL, Andor (Szerk.), Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára., Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018., 702. oldal

⁹ SOMOGYI, Gábor, A magánfél (Be. 54. §). In.: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez., Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2016.

Azonban a sértett nem csak a kártérítés iránti igényét terjesztheti elő, de kérheti dolog kiadása vagy pénz fizetésére irányuló követelés érvényesítését is, amennyiben ezek a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkeztek.¹⁰

Ez voltaképpen úgy értelmezhető, hogy a vádlott nem kötelezhető a polgári igény megfizetésére, ha a kárt nem közvetlenül a vádlott által elkövetett cselekmény okozta, nem a bűncselekmény folytán keletkezett, hanem annak csupán távoli következménye.¹¹ Példaként lehet felhozni azt a bírói gyakorlatot, miszerint polgári jogi igényként nem lehet érvényesíteni azt a kiadást, amely a gépkocsi ellopása után más gépkocsi bérbevételével keletkezett.¹²

Mindez nem egyenlő azzal, hogy a sértett vagy annak jogutódja lenne köteles viselni a bűncselekmény folytán bekövetkezett, távolinak számító következményeket, hanem ez azt jelenti, hogy a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra kell vinni és a sértettnek polgári peres úton kell igényét érvényesíteni.

1.1. A vagyonek kobzás

A vagyonek kobzás a bíróságok által valamennyi bűnös vagyongyarapodást eredményező bűncselekménynél alkalmazott, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) szerinti intézkedés, amely önállóan, büntetés helyett vagy mellett alkalmazható.

Megkülönböztetésre került nettó és bruttó elvű vagyonek kobzás. Ezzel a két elvvel a bűnös úton szerzett vagyon elvonásának mértékét tudják meghatározni a vagyonek kobzást alkalmazandó országokban. A nettó elvű vagyonek kobzás szerint, kizárólag a büntetendő cselekményből származó vagyon kerül levonásra, vagyis amivel az elkövető, illetve más személy ténylegesen gazdagodott. Ezzel szemben a bruttó elv kerül alkalmazásra, ha a vagyonek kobzás mértékének meghatározásánál az elkövető vagy más személy által a büntetendő cselekménnyel összefüggésben szerzett vagyon, azaz a teljes bevétel figyelembevételre került, tekintet nélkül arra, hogy az elkövetésből ténylegesen származott-e haszon.

¹⁰ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 56. §

¹¹ BH. 1984.439.

¹² BH. 1984.439.

A Btk. a vagyonekobzás hatálya alá tartozó vagyonnak tekinti a bűncselekményből származó, illetve az azzal összefüggő javakat és hasznokat is. Ezzel összefüggésben vagyonekobzást arra a vagyonra is el kell rendelni, amelyet a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett használtak, vagy erre szántak. E gondolat kapcsán megfigyelhető, hogy a vagyonekobzás voltaképpen a polgári jogi értelemben vett tulajdon végleges és ellentételezés nélküli elvonása.

Amennyiben valamilyen módon megfosztják az elkövetőt a büntetendő cselekményből származó vagyontól, és ennek eredményeként az elkövető nem gazdagodik azzal, nincs helye vagyonekobzás elrendelésének, ugyanis egyrészt kétszeres értékelés tilalmába ütközne, másrészt a bűncselekmény előtti állapot helyreállításra került.

Vagyonekobzás alkalmazásának abban az esetben sincs helye, ha a magánfél által előterjesztett polgári jogi igénynek a bíróság helyt ad és az elkövetőt az általa okozott kár magánfél részére történő megtérítésére kötelezi. Ily módon az elkövető nem gazdagodik az elkövetéséből származó vagyonnal, mert akár a jogerős határozat önkéntes teljesítésével, akár végrehajtás útján, de kikerül a vagyon a tulajdonából.

További kivételként kerül meghatározásra az is, ha a károsult büntetőeljárásán kívül érvényesíti a kártérítési igényét és a bíróság jogerősen helyt ad neki. Csakugyan nincs helye vagyonekobzás elrendelésének, ha az elkövető önszántából megtéríti a sértett vagyonában okozott kárt, vagy az általa megszerzett vagyontárgy a sértett tulajdonába visszakerül. Ebben az esetben is elesik a vagyongyarapodástól az elkövető.

Az intézkedést csak olyan vagyon kapcsán lehet elrendelni, amely ténylegesen bekövetkezett vagyongyarapodást eredményezett.

1.2. A vagyonekobbzás egyetemleges alkalmazásának tilalmáról, illetve a részesekkel szembeni alkalmazásáról

Ez a szabály alkalmazandó mind a tettesekre (közvetett tettesre) mind a társtettesekre, részesekre, akár felbújtóként, akár bűnsegédként csatlakoztak a bűncselekmény elkövetéséhez.¹³

Az intézkedést csak olyan vagyon kapcsán lehet elrendelni, amely ténylegesen bekövetkezett vagyongyarapodást eredményezett. Tehát ennek eredményeként a tettesekkel és részesekkel szemben csak külön-külön lehet alkalmazni, mivel az elkövetőknél külön következik a vagyongyarapodás.

Erre vonatkozóan a Kúria Büntető Kollégiuma a Bkv. 69. számú véleményének III. pontja fejti ki, hogy a vagyonekobbzás egyetemleges nem rendelhető el és nem hajtható végre, ugyanis minden egyes elkövetőnél külön vizsgálat tárgya, hogy az alkalmazásának feltételei fennállnak-e.

Amennyiben a felbujtónál vagy a bűnsegédnél a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben nem következett be vagyongyarapodás, nincs helye vagyonekobbzás elrendelésének. Ebben az esetben az intézkedést a tettesekkel szemben kell alkalmazni a teljes megszerzett vagyonra, akár társtettesként, akár közvetett tettesként vett részt a bűncselekmény elkövetésében.

Viszont a vagyonekobbzást a részesedésük mértékében kell elrendelni, akkor, ha a tettes mellett a felbujtó vagy bűnsegéd is a bűncselekmény elkövetése kapcsán vagyonra tett szert. Ugyanakkor itt a kétszeres elvonás tilalmát fokozott figyelemmel kell vizsgálni,

¹³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 74. § (1) bek.

2. A polgári jogi igény

2.1. Mely igények érvényesíthetők polgári jogi igényként?

A Be. 56. § (1) bekezdése kimondja, hogy büntetőeljárásban polgári jogi igényként a kártérítésre, vagy dolog kiadására, pénz fizetésére irányuló követelés abban az esetben érvényesíthető, ha a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett.¹⁴

Az olyan kifejezések, mint a „dolog kiadása”, a „pénz fizetésére irányuló követelés”, értelmezésre szorulhat, tekintettel arra, hogy a korábbi eljárási törvényhez képest kiterjeszti a polgári jogi igényként előterjeszthető követeléseket, ugyanis már nem csak kártérítési igényt lehet előterjeszteni. Ez olyan bűncselekmények vonatkozásában bír kiemelkedő jelentőséggel, ahol a törvényi tényállásban eredmény, pontosabban a kár vagy a vagyoni hátrány nem szerepel. További kérdésként merülhet fel, hogy hogyan értelmezendő a „kártérítésre irányuló követelés”, valamint a „vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében fordulat”.

A Be. 56. § (1a) bekezdése értelmében: *„A büntetőeljárásban polgári jogi igényként a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett sérelemdíj fizetésére irányuló követelés kizárólag az 571. § (2b) bekezdésében meghatározott esetben érvényesíthető”*.¹⁵

A Be. 56. § (1a) bekezdés tartalmára figyelemmel ez nemcsak a vagyoni sérelemmel járó bűncselekményekre vonatkozik, hanem ugyanez irányadó azon deliktumokra is, amelyeknél a Btk. által védett jogtárgy - magánjogi aspektusban vizsgálódva - személyiségi jogsértés folytán bekövetkezett nem vagyoni sérelem, például az az élet, testi épség és egészség, vagy a közlekedés biztonsága, illetve ide tartozhat a rágalmozás, a becsületsértés. Ezen deliktumok esetében a sértettnek sérelemdíj iránti igénye keletkezik, keletkezhet.

Meg kell még említeni, hogy néhány bűncselekmény tényállása a fentiekén túlmutató egyéb - polgári jogi értelemben egyébként kárnak tekinthető - (vagyoni) érdeksérelemeket is tartalmazhat. Ilyen például a Btk. 194. § (2) bekezdés g) pontja szerinti személyi szabadság megsértése, vagy a Btk. 226.

¹⁴ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 56. §

¹⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 56. § (1a) bek.

§ (2) bekezdés c) pontja szerinti rágalmozás minősített esete, amikor az elkövetés jelentős érdeksérelemet okoz. A jelentős érdeksérelem a törvényi tényállás eredményeként értékelendő, amelynek legáldefinícióját nem határozza meg, azonban az EBH2005. 1193. döntésben foglaltak értelmében a következetes bírói gyakorlat szerint a jelentős érdeksérelem az elkövetési magatartással okozati összefüggésben keletkezett, személyes vagy vagyoni jellegű hátrányt is magában foglalhat.¹⁶

A károkozás tipikusan eredmény bűncselekményeknél következik be. Az elkövetési magatartásnak a bekövetkezett eredmény, azaz kár bekövetkezésével okozati összefüggésben kell állnia.¹⁷ Az okozati összefüggés hiánya a büntetőjogi felelősséget kizárja, mint ahogy a polgári jogi kárfelelősségnek is feltétele a kauzalitás. Itt jegyzendő meg, hogy a kárfelelősség vizsgálata során az okozati összefüggés szempontjából a kár bekövetkezése releváns okának van jelentősége. Ez akkor állapítható meg, ha a felróható magatartás szerves összefüggésben van a kárral: nélküle a kár nem következett volna be, illetve a károkozó a kár bekövetkeztét előre láthatta.¹⁸

A gyakorlati tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy jogellenes károkozásra elsősorban vagyoni elleni bűncselekmények elkövetésekor, így lopás, rongálás, sikkasztás, csalás megvalósításakor kerül sor, de számos más bűncselekmény is okozhat olyan kárt, mely polgári jogi kártérítési felelősséget von maga után. Vagyoni hátrány okozására példaként hozható fel a hűtlen kezelés, valamint a hanyag kezelés,¹⁹ vagy a már említett költségvetési csalás.

A polgári jogi igény egyik alapvető eleme az igény előterjesztése, a másik fontos elem pedig a bíróság előtti érvényesítés. A polgári jogi igényt ugyanis érdemben csak a bíróság bírálhatja el, ebből következik, hogy a sértett a büntetőügy tárgyalási szakaszában válik magánfélle.²⁰

¹⁶ „Kár” például a Btk. 371., 373., és 375. §-aiban szabályozott bűncselekményeknél; a „vagyoni hátrány” például a Btk. 367., 376., 377., és 385.§-ai szerinti deliktumoknál.

¹⁷ BH. 2011. 355.

¹⁸ BH 2011. 127.

¹⁹ BH. 2011. 127.

²⁰ BERKES, György (Szerk.), *Büntető Eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. Második kiadás*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006, 216/18. o., valamint lásd még BH 1980/78. I.

Elsőként a sértett fogalmát szükséges tisztázni. A sértett fogalmát a Be. deklarálja, eszerint: Sértett a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát, vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette, vagy veszélyeztette.²¹

A bűncselekmény elkövetése sértheti a passzív alany testi épségét, személyiségi jogait, és tipikusan a vagyoni jogokat, különösen a tulajdonjogot. A sértett processzuális fogalom, mely a büntetőjogból vezethető le. A büntetőjog ugyan a sértett fogalmát nem használja. A büntető jogirodalomban a bűncselekményt elszenvedő a passzív alany, de nyilvánvaló, hogy a bűncselekmény által megtámadott személyek, alanyok és jogtárgyak nélkül bűncselekményről nem beszélhetünk.²²

A büntetőeljárásban a kárt szenvedett és polgári jogi igényt érvényesítő személy a magánfél. Fogalmát a Be. a következőképp határozza meg: Magánfél az a sértett, aki vagy amely a bírósági eljárásban polgári jogi igényt érvényesít, akkor is, ha az erre vonatkozó szándékát a vádemelés előtt jelentette be.²³ A magánfél tehát egy olyan speciális perjogi helyzetű sértett, aki kárigényét a büntetőeljárásban érvényesíti.

Magánfél lehet természetes vagy jogi személy, de maga az állam is, ha maga a jogviszony alanya. A bíróság a hűtlen kezelés büntette miatt indult büntetőügyben megállapította, hogy az állam akkor jogosult képviselője útján magánfélként fellépni, ha közvetlenül maga a jogviszony alanya. Állami tulajdonban lévő társaság nevében azonban a cég képviseletre jogosult vezetői terjeszthetnek elő joghatályosan polgári jogi igényt.

Kiemelést érdemel még a magánfél eljárási helyzetét illetően, hogy a biztosító, mint engedményes a büntetőeljárásban nem, csak a polgári perben érvényesítheti a sértettről átszállt követelését. A biztosító nem sértettje a bűncselekménynek, így a büntetőperben magánfélként nem léphet fel.²⁴

²¹ A Büntetőeljárásról szóló 2017 évi XC. törvény 50. §

²² KIRÁLY, Tibor, *Büntető Eljárásjog. Harmadik átdolgozott kiadás.*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 176-177. oldal

²³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 55. § (1) bek.

²⁴ Lásd Fővárosi Bíróság 18.B.342/2004/272. sz. és a Fővárosi Ítéletábla 3.Bf.157/2012/29. számú ítélete. Az ügyben a bíróság kifejtette, hogy ha a bíróság az állapítja meg, hogy a felperes a kereset megindítására nem jogosult, a keresetét érdemben el kell utasítani, ugyanis a keresetösségi jog, az ügylegitimáció nem eljárásjogi, hanem anyagi jogi intézmény. Lásd még BH 1992. 470

A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény többnyire kárigény. Az igényt megalapozó tények, és a bűncselekmény között okozati összefüggésnek kell fennállnia.²⁵ A polgári jogi igény gyűjtőfogalmának központi eleme maga a kár, emellett az érvényesíthető polgári jogi igénynek további három alapvető kritériuma a már idézett okozati összefüggés, az, hogy az igényt a sértett terjessze elő és a terhelttel szemben.²⁶

A sértett nem minden esetben képes, vagy jogosult jogainak érvényesítésére, ezért helyette örököse, törvényes képviselője, vagy akár az ügyész is jogosult az igény érvényesítésére.²⁷ Fontos szabály, hogy a magánfél a terhelttel szemben azt a polgári jogi igényt érvényesítheti, amely a vád tárgyává tett cselekmény következtében keletkezett.²⁸ Hangsúlyos, hogy e körben a büntetőjogi kárfogalomra kell gondolnunk, mely a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenést jelenti, illetve a vagyoni hátránynál ezen felül az elmaradt vagyoni előnyt is.

A már kiemelték szerint a büntetőjogi kár szűkebb, mint a polgári jogi, mely kiterjed a vagyonban okozott hátrány kiküszöbölésének költségeire is. E költségek a büntetőperben polgári jogi igényként nem érvényesíthetők.²⁹

Megjegyzendő, hogy ha a sértett a polgári jogi igényét a büntetőeljárásban érvényesíti, és azt érdemben elbírálják, akkor az ítélt dolognak tekintendő. Figyelemmel azonban arra, hogy a büntetőjogi kár a már idézettek szerint nem terjed ki a polgári jogi kár minden részére, annak nincs akadálya, hogy a sértett a büntetőeljárásban megítélt összegben túlmenő követelését polgári perben érvényesítse. A meg nem ítélt, büntetőjogi kárba nem tartozó költségek ugyanis megítélésük szerint nem képezhetnek *res iudicata*t.

A büntetőjog - így a büntetőjogi felelősség - központi elemét a Btk. 79. § szerinti büntetési célok, tehát a társadalom védelme, valamint a generális speciális prevenció jelenti, nyilvánvalóan a büntetőjogi felelősség megállapításának feltételei megvalósulása esetén.

²⁵ 2010. évi CXXII. törvény 13. § (2) bekezdés e) pont.

²⁶ HERKE, Csongor - FENYVERSI, Csaba - TREMMEL, Flórián, *A büntető eljárásjog elmélete.*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012, 112-113. oldal

²⁷ TARR, i.m., 5. oldal

²⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 54. § (2) bek.

²⁹ BH 1989.333. II., BH 1997.49., mely utóbbi eseti döntés kifejtette, hogy a sértett eltemetése költségeinek megfizetésére a terhelt nem kötelezhető, mert e költségek nem közvetlenül a bűncselekmény folytán keletkeztek.

A büntetőeljárás során a kártérítés, kártalanítás, vagyis a jóvátétel valamely módja csak szekunder jelleggel jut szerephez. A kártérítésnek ugyanis szinte kizárólag az egyes büntetések vagy intézkedések alkalmazása körében van relevanciája, tehát nem a büntetőjogi felelősség megállapításának vagy esetlegesen a (büntetőjogi) szankció elkerülésének lehetőségét teremti meg.

Meg kell jegyezni, hogy a büntetőjog területén, így az egyes bűncselekmények tekintetében a szoros értelemben vett jóvátétel - „kártérítés”, vagyis a polgári jogi igény - kizárólag akkor merülhet fel, ha a bűncselekmény valamilyen - vagyoni vagy nem vagyoni - kárt okozott, esetlegesen tényállási elemként, eredményként szerepel a törvényi tényállásban.

A büntetőjogban tehát a „kártérítésnek” szinte kizárólag az egyes büntetések vagy intézkedések alkalmazása - tehát a büntetéskiszabás - körében van relevanciája, nem a büntetőjogi felelősség megállapításának vagy esetlegesen a (büntetőjogi) szankció elkerülésének lehetőségét teremti meg - ide nem értve a tevékeny megbánás Btk. 29. § (1) bekezdése szerinti esetét, amely büntethetőséget megszüntető okot képez. Szükséges megjegyezni ugyanakkor, hogy ezzel szemben a Btk. 29. § (2) bekezdése szerinti tevékeny megbánás a büntetéskiszabás körében jelentőséggel bír, noha a korlátlan enyhítés ebben az esetben sem alanyi jog, hanem az adott ügyben eljáró bíróság mérlegelési jogkörébe tartozó lehetőség.

A büntetőeljárás során a „kártérítés” önkéntes formája, tehát a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése a büntetés enyhítése, mellőzése körében vizsgálendő, valamint enyhítő körülményt képez a büntetéskiszabás során.

A polgári jogi felróhatósághoz képest a büntetőjogi kárfogalom meghatározásához nyilvánvalóvá kell tenni, hogy a büntetőjog felelősség rendszerében a kár meghatározása jelentős eltérésekkel érvényesülhet. A büntetőjogi felelősséggel szemben a *magánjogi* felelősségrendszerben helyenként megjelenik a mögöttes helytállási kötelezettség, és szemben a büntetőjoggal, csak néhány preventív elemet tartalmaz, központi eleme pedig maga a kár, a kártérítés, a reparáció, valamint a kompenzáció.

A büntetőjogban főszabály szerint a kár a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés, a polgári jogi terminológia szerinti úgynevezett tényleges kár (*damnum emergens*). Kár - a bűncselekmény jellegéből adódóan - többféle módon következhet be, ezáltal a kár mértékét is ennek függvényében lehet kiszámítani, megállapítani.

Dolog állagsérelmével járó megrongálása esetén a kár számításánál is - az érték megállapításához hasonlóan - a dolog általános forgalmi adóval kiegészített kiskereskedelmi forgalmi árából kell kiindulni. A BJD 1370. alapján az egyedi jellegű és kiskereskedelemben nem elérhető dolog esetén a kárt a dolog a megrongált, megsemmisült dologhoz hasonló célt szolgáló és a kiskereskedelmi forgalomban beszerezhető árucikk árának alapulvételével kell kiszámítani.

Szükséges megjegyezni, hogy a büntetőjogi kár, illetve vagyoni hátrány definícióját és az abba tartozó elemeket a jogalkotó egyes deliktumok speciális vonásai folytán kiegészítette. Ez azt jelenti, hogy az értelmezési rendelkezésekben meghatározott általános kárfogalomhoz, vagyoni hátrány fogalmához képest a Btk. eltérő rendelkezéseket is alkalmazhat és alkalmaz is. Ilyen például a csalás bűncselekménye (Btk. 373. § (7) bekezdés), ahol a kár fogalmát kiterjeszti az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékére is.

A kárral szemben a vagyoni hátrány a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésen túl az elmaradt hasznot is magában foglalja. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a vagyoni hátrány még mindig szűkebb kategória, mint a polgári jogi kárfogalom, hiszen a polgári jogi kárfogalomnak - a korábbiakban kifejtettek szerint - a fentiekén túlmenően eleme a kárból fakadó vagy annak kiküszöböléséhez szükséges további indokolt költség is.

Elmaradt haszon lehet például a Btk. 376. § szerinti hűtlen kezelésnél egy vállalkozási tevékenység jövedelmének elmaradása, vagy a Btk. 322. §-ában meghatározott közveszély okozásánál a megsemmisült termény el nem adása miatt kieső bevétel.³⁰

³⁰ KOMPORDAY-OROSZ, Noémi, *A büntetőjog és polgári jog kárfogalma- azonos terminológia, eltérő definíciók*

2.2. A polgár jogi igény előterjesztése

A Be. álláspontom szerint már hatékonyabban szabályozza az adhéziós eljárást, nagyobb kötelezettséget róva a bíróságra, előmozdítva minél hatékonyabban, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításakor a bíróság megítélje a kártérítést.

A hatályos büntetőeljárás törvény a kár tényállásbeli megállapításakor kötelezettséget ró az elsőfokú, sőt a másodfokú bíróságra is, hogy a magánfél kárigényét megítélje. A büntetőjogi felelősség tisztázása nem jár azonban mindig együtt a polgári jogi felelősség és mértékének megállapításával. A bűnösség kimondásához ugyanis elegendő a kár hozzávetőleges megállapítása, a kártérítésre kötelezés azonban pontos összegszerűség rögzítését kívánja meg, ezért gyakori jelenleg is a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása, különösen, ha a kárösszeg pontosabb feltárása érdekében a büntetőjogi felelősséget tisztázásán túlterjedő további bizonyítás szükséges.

Ilyen döntésre kerül sor a vádlott felmentése vagy az eljárás megszüntetése esetén is, mert a büntetőjogi felelősség hiánya nem feltétlenül jelenti a kártérítési felelősség alól mentesülést is.

A korábbi Be-hez képest jelentős változás, hogy a törvény már részletes szabályozás körébe vonja, hogy mely polgári eljárási rendelkezéseket és hogyan kell a büntetőeljárásban alkalmazni.³¹ Meghatározásra kerül, hogy mely polgári perrendtartásból ismert mely alapelveknek kell érvényesülnie, valamint az egyes jogintézményeknél rendelkezik arról, amikor kizárólag a Be. szabályait lehet alkalmazni. Ennek értelmében az alapelvek mellett az értelmező rendelkezések és a pertárgy értékre vonatkozó rendelkezéseket is az alkalmazási körbe kell vonni.

Amennyiben a felek személyében változás történik a sértett jogutódja a büntetőeljárásban magánfélként lép fel, ugyanis a Be. szabálya értelmében a magánfél jogutódlása a sértett halála vagy megszűnése a jogszabályi rendelkezések alapján következett be.³²

Ennek oka arra a vezethető vissza, hogy a Pp. a felek személyében bekövetkező változásnak tekinti a perbeli jogutódlást, a pertárgy igénylését, az előd megnevezést, a felperesi perbelépést a pertárs

³¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvény 55. szakasz (2) bek.

³² A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvény 55. szakasz (1) bek.

jogán és a további alperes perbevonását. A Be. ezzel szemben a perbeli jogutódlásra vonatkozóan azt állapítja meg, hogy azok közül csak a terheltre vonatkozó rendelkezések az irányadók, amennyiben a polgári jogi igény újonnan megjelölt kötelezettje is a büntetőeljárás terheltje.

A költségek vonatkozásában a Pp. rendelkezései közül a polgári jogi igény érvényesítésével okozati összefüggésben felmerült azon költségek alkalmazhatók, amelyek a Be. szerint nem minősülnek bűnügyi költségnek.

Magára a polgári jogi igény előterjesztésére a magánfél jogosult, illetve, amennyiben a Pp-ben meghatározott feltételek teljesülnek az ügyész.³³ Az új eljárásjogi rendelkezések alapján a sértett a polgári jogi igényét az elsőfokú bíróságnál legkésőbb az előkészítő ülésen terjesztheti elő. Ez a határidő jogvesztőnek minősül, ezért a törvény előírja, hogy a bíróság az előkészítő ülés határnapjáról való értesítéssel egyidejűleg figyelmezteti is a sértettet arra, hogy a polgári igényt előterjesztheti.³⁴ A Be. részletesen előírja az magára az előterjesztésre és a tartamára vonatkozó előírásokat.³⁵

Észrevehető, hogy Be. számos új Pp.-beli részletszabállyal egészült ki. Ezen részletszabályok beható ismerete szükséges annak érdekében, hogy a polgári jogi igény érvényesítése eredményes lehessen. Például a polgári perrendtartásban. kiemelkedő jelentőségű a perkoncentráció elve, illetve a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége. A büntetőeljárás természetéből adódik, hogy ezek az elvek nem érvényesülhetnek a terhelt vonatkozásában. A Be. kivételként határozza meg a vallomástétel tilalmára és a vallomástétel megtagadására vonatkozó rendelkezéseket alkalmazását a polgári jogi igény érvényesítésével és elintézésével összefüggésben mind a terhelt mind a magánfél tekintetében is. Továbbá előírja, hogy rendbíróság kiszabásának az igazmondási kötelezettség megsértése miatt még a magánféllel szemben sincs helye.³⁶

2.3. A polgár jogi igény elbírálása gyakorlati megvalósulása egy járásbíróság határozatainak tükrében

A polgár jogi igény gyakorlatban történő elbírálása érdekében kutatást folytattam egy Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei járásbíróság büntető határozatait elemezve. Huszonnyolc anonimizált

³³ A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 58-60. §§

³⁴ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 500. szakasz (3) bek.

³⁵ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 556. szakasz (2) bek.

³⁶ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 555. szakasz (1) bek.

határozatot bocsatottak rendelkezéseimre, amelyben polgári jogi igény érvényesítése, illetve megítélése felmerült. Ezen határozatok megvizsgálása után vontam le az alábbi következtetéseket.

A huszonnyolc büntetőhatározatból a polgár jogi igény tizenkettő esetben lopás elkövetése miatt, három ügyben közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény, két esetben sikkasztás, két esetben csalás, két esetben járművezetés ittas állapotban bűncselekmény elkövetése miatt, míg egy-egy esetben garázdaság, kifosztás, szerzőjog megsértése, iparjogvédelmi jog megsértése, testi sértés, rablás, közúti baleset okozása miatt indult büntetőügyben merült fel.

A megítélt polgár jogi igény összegének vizsgálata során arra a megállapításra jutottam, hogy a legalacsonyabb összeg 1.000.- Ft volt, a legmagasabb összeg pedig 26.100.000.- Ft. Tíz esetben 35.000.- Ft alatti összeget ítelt meg a bíróság.

A huszonnyolc eljárásban három esetben rendelt el vagyonekőzbzást a bíróság arra tekintettel, hogy nem volt polgár jogi igény előterjesztve. A huszonnyolc ügyből három eljárásban utasította egyéb törvényes útra a bíróság a polgár jogi igény elbírálását. Egy esetben arra tekintettel, hogy hosszabb bizonyítást igényel, ez egy járművezetés ittas állapotban elkövetése miatti eljárás volt, a másik esetben a Be. 560. § (1) bekezdés h.) és k.) pontja alapján a közlekedés biztonsága ellen elkövetett vétség miatt folyó eljárásban arra hivatkozással, hogy a magánfél nem igazolta a kár összegét.

A harmadik esetben azért utasította a bíróság egyéb törvényes útra a polgár jogi igény elbírálást, mert a szerzői jog megsértése miatt indult eljárásban a magánfél nem terjesztett elő joghatályos polgár jogi igényt.

A huszonnyolc esetből huszonkettőben ítéltek meg polgár jogi igényt, hét esetben csak részben kötelezték a vádlottat az összeg megfizetésére, és ezt meghaladóan egyéb törvényes útra utasította a bíróság a polgár jogi igény elbírálását, azzal az indokolással, hogy a megítélt összegen felül nem volt igazolt a kár.

A huszonnyolc ügyből tizenhárom ügyet fellebbeztek meg és öt határozatot változtatott meg a törvényszék polgár jogi igény elbírálása vonatkozásában, egy esetben a kamat fizetés idejét, egy másik ügyben az illeték fizetés összegét módosították, egy esetben azzal egészítette ki a bíróság a

polgár jogi igény megfizetésére kötelezést, hogy bankszámlára utalással határozta meg a fizetés módját. Két esetben egyéb törvényes útra utasította a polgár jogi igény elbírálást, mert azt állapította meg, hogy a sértett nem terjesztett elő joghatályos polgár jogi igényt.

Összegző gondolatok

A polgári jogi igény érvényesítése kissé még mindig idegen terület a büntetőeljárás rendszerétől. A hatályos törvény azonban sokat erősített a sértett eljárási pozícióján, és ehhez kapcsolódóan az általa érvényesíthető igények köre is bővült. Az akta illetve határozatvizsgálataim azt erősítették meg, hogy az adott járásbírószágon a Be. által támasztott követelmények teljes mértékben megvalósulnak a polgár jogi igény elbírálása vonatkozásában. A bíróság teljes mértékben törekedett a polgár jogi igény érdemi elbírálására, amennyiben annak feltételei fennálltak a bíróság minden esetben megalapozott érdemi döntést hozott.